

Нөкүс - 2022

иштин-методикалык жана № 3/9

УЗДЫКСЫЗ БИЛИМДЕНДИРИШ

МОН

МУНГАЛИМ

**2022-жыл ушын
«Муғаллим ҳәм үзликсиз билимлендириў»
журналына жазылыў баҳасы төмендегише:**

Индекс: 2092

**Жеке пухара ушын бир жылға 90 000 сум,
алты айға - 45000 сўм**

Индекс: 2093

**Кәрханалар ушын бир жылға 100 000 сум,
алты айға - 50 000 сўм**

КК филиал УәНИИПН

р/с 20210000800538464001

КК.Отд. «ИПОТЕКА БАНК» г. Нукус

МФО 00621

ИНН: 200362233

Муғаллим ҳам ўзликсиз билимлендируй

ISSN 2181-7138

№ 3/2 - 2022 жыл

Илимий-методикалық журнал

Редактор:

А. Тилегенов

Редколлегия ағзалары:

Мақсет АЙЫМБЕТОВ
Нағмет АЙЫМБЕТОВ
Байрамбай ОТЕМУРАТОВ
Кеңесбай АЛЛАМБЕРГЕНОВ
Алиппер АЛЛАМУРАТОВ
Дилшодхўжа АЙТБАЕВ
Тўлқин АЛЛАЁРОВ
Умида БАҲАДИРОВА
Фархад БАБАШЕВ
Аскар ДЖУМАШЕВ
Гўлнара ЖУМАШЕВА
Мырзамурат ЖУМАМУРАТОВ
Аскарбай НИЯЗОВ
Сабит НУРЖАНОВ
Уролбой МИРСАНОВ
Бахтиёр РАХИМОВ
Арзы ПАЗЫЛОВ
Барлықбай ПРЕНОВ
Қаххор ТУРСУНОВ
Тажибай УТЕБАЕВ
Саодат ТОШТЕМИРОВА
Амангелди УТЕПБЕРГЕНОВ
Ризамат ШОДИЕВ
Зафар ЧОРИШАНБИЕВ
Дўстназар ХИММАТАЛИЕВ
Гулрухсор ЭРГАШЕВА

Шўлкемлестириўшилер:

**Қарақалпақстан Республикасы
Халық билимлендириў
Министрлиги, ӨЗПНИИ
Қарақалпақстан филиалы**

**Ўзбекстан Республикасы
Министрлер Кабинети
жанындағы Жоқарғы
Аттестация Комиссиясы
Президиумының 25.10.2007
жыл (№138) қарары менен
дизимге алынды**

**Қарақалпақстан Баспа сўз хэм
хабар агентлиги тәрәпинен
2007-жылы 14-февральдан дизимге
алынды №01-044-санлы гуўалық
берилген.**

**Мәнзил: Нөкис қаласы,
Ерназар Алакөз көшеси №54
Тел.: 224-23-00
e-mail: uzniipnkkf@umail.uz,
mugallim-pednauk@umail.uz
www.mugallim-uzliksiz-bilim.uz**

Журналға келген мақалаларға жуўап қайтарылмайды, журналда жарияланған мақалалардан алынған үзіндилер «Муғаллим ҳам ўзликсиз билимлендириуй» журналынан алынды, деп көрсетилиўи шарт. Журналға 5-6 бет көлеминдеги материаллар еки интервалда TIMES NEW ROMAN шрифтинде электрон версиясы менен бирге қабыл етиледі. Мақалада келтирилген мағлўматларға автор жууапкер.

МАЗМУНЫ

ТИЛ ҲАМ ӘДБИЯТ

Shamshetdinova G.A. Tili basqa toparlarda qaraqalpaq tilin oqıtuw	4
Aytbayev D.T. Til o'rganishda dialogual diskursni foydalanishning ahamiyati	6
Nuradilova A.D. Nutqiy savodxonlikni rivojlantirishda leksik birliklar semantikasining o'rni	10

ПЕДАГОГИКА, ПСИХОЛОГИЯ

Боймуродова Г.Т., Валиконова З.Х. Таълим самарадорлигини таъминлашда рақамли технологиялардан фойдаланиш тенденциялари	13
Abduxamidov S.M. O'quvchi yoshlarning san'at asarlari vositasida badiiy-estetik tafakkurini rivojlantirishning art-terapiya usullari	17
Janabergenova S.J. Ta'lim jarayonini bulutli xisoblash texnologiyasi asosida tashkil etishning pedagogik omillari	20
Djumabekova R.K. Ta'limda zamonaviy axborot texnologiyalarining yangi imkoniyatlari	24
Нуруллаева Ш.Ғ. Шахснинг ўз-ўзини ривожлантириши – ижтимоий педагогик муаммо сифатида	27
Джурраев О.Н. Талабаларни дастурий воситалар асосида ўқитишнинг аҳамияти	31
Бойматова М.Р. Мулоқотга экстровертал ва интровертал ёндашув: мазмуни, кучли томонлари ва афзалликлари	33
Каримов Б. Норматив-метрологик хабардорликнинг таркиби ва мазмуни	39
Утамбетов Б. Педагогик технологиялар ва уларни қўллашга оид умумий назарий маълумотлар	44
Салаева М.С. Педагог профессионализмининг шаклланиши касбий кадрларни ўзлаштиришга йўналтирилган ижтимоий-психологик жараён сифатида	48
Nigmanova U.B. Yoshlarda milliy o'zlikni anglash kompetensiyalarini tarbiyalash ijtimoiy pedagogik-psixologik zaruriyat sifatida	53
Ахмадалиев Б.С. Ёшларни ватанга эътиқодли қилиб тарбиялашда миллий кадрларнинг аҳамияти	57
Абдуллаев А.А. Ўқув-тарбия жараёнида халқ ўйинлари воситасида соғлом турмуш тарзини шакллантириш йўллари	60
Турсунова Г.Қ. Талабаларнинг интеллектуал қобилиятлари асосида касбий компетентлигини такомиллаштириш	66
Оразбаева Г.Ж. Процесс взаимодействия родителей и педагогов в самореализации учащегося	70

МИЛЛИЙ ИДЕЯ ҲАМ РУЎХИЙЛИК ТИҲКАРЛАРИ, ТАРИЙХ, ФИЛОСОФИЯ

Абдуллаев А.А. Амударё бўлимида суд-ҳуқуқ тизими фаолиятининг манбаларда акс этиши	77
Айтбаева Г.Е. Толерантлик – жамиятнинг умумий ва сиёсий маданияти даражасининг кўрсаткичи	81

O'QUVCHI YOSHLARNING SAN'AT ASARLARI VOSITASIDA BADIY-ESTETIK TAFAKKURINI RIVOJLANTIRISHNING ART-TERAPIYA USULLARI

Abduxamidov S.M.

Toshkent viloyati Chirchiq davlat pedagogika instituti, Pedagogika fakultetini

"Pedagogika va menejment" kafedrası katta o'qituvchisi

Tayanch so'zlar: art-terapiya, san'at, badiiyestetik tarbiya, model, estetik, tafakkur, texnologiya, hissiy, metod, ijod, shaxs, tasvir, surat, usul, uslub, mandala, etnik, kompozitsiya.

Ключевые слова: арт-терапия, искусство, художественно-эстетическое воспитание, модель, эстетический, мышление, технология, эмоциональный, метод, творчество, личность, образ, живопись, метод, стиль, мандала, этнос, композиция.

Keywords: art therapy, art, artistic aesthetic education, model, aesthetic, thinking, technology, emotional, method, creativity, personality, image, painting, method, style, mandala, ethnicity, composition.

«Art terapiya» atamasi (so'zma-so'z: badiiy davolash) rassom Adrian Xill tomonidan 1938 yilda sanatoriylarda sil kasalligi bilan og'riqan bemorlar bilan ishlashini tasvirlashda joriy etilgan. Ushbu usullar AQSHda Ikkinchi Jahon urushi paytida natsistlar lagerlaridan olib kelingan bolalar bilan ishlashda ishlatilgan.

Art-terapiyaning rivojlanishida Z.Freyd va C.G.Djang psixoanalitik qarashlarini aks ettirdi, unga ko'ra mijozning badiiy faoliyatining yakuniy mahsuloti (xoh rasm, xoh haykaltaroshlik, montaj bo'lsin) uning ongsiz ruhiy jarayonlarini aks ettiradi. Bu san'at turining rivojlanib borishi natijasida 1960 yilda Amerikada Art Therapy Assotsiatsiyasi tashkil yetildi. Assotsiatsiya va soha vakillari tononidan Art-terapiyaning qisqa vaqt ichida bir necha uslublari va yo'nalishlari ishlab chiqilib amaliyotga joriy etilgan.

Art-terapiya asosiy usul yoki yordamchi usul sifatida ishlatilishi mumkin.

Bugungi kunda biz badiiy terapiya usuliga xos bo'lgan ikkita xususiyatni, ya'ni inson ruhiga tuzatuvchi ta'sirni olishning asosiy usulini farqlay olamiz.

Birinchi uslub, san'at va ramziy shakldagi travmatik to'qnashuvlar holatini qayta tiklashga yordam beradi va mijozning ijodiy va ijodiy qobiliyatlarini qo'llash orqali bunday vaziyatni o'zgartirib, uni hal qilish yo'llarini topishga imkon beradi.

Ikkinchi uslub, estetik reaksiya paydo bo'lishining tabiati bilan chambarchas bog'liq bo'lib, bu ta'sirni salbiydan ijobiy ta'sirga o'zgartirishga imkon beradi.

Badiiy-terapevtik usullarning asosiy maqsadi o'z-o'zini ifodalash va idrok etish qobiliyatlarini shakllantirish orqali shaxsning uyg'un rivojlanishini yaratishdir.

San'at terapiyasi usullari orasida rasm chizish, haykaltaroshlik, musiqa, qog'ozli modellash, modellastirish, yog'ochni qayta ishlash, adabiy ijod, qo'shiqlar, raqslar va boshqalar kiradi.

Odatda art-terapiya kurslari ikki yo'nalishda olib borilishi mumkin.

Birinchi yo'nalish, ma'lum bir mavzu bo'yicha namunadagi maxsus materiallardan hunarmandchilik qilish imkoniyatini mijozga berishdir.

Bu g'alati ranglardagi kombinatsiyalarni, uchastkaning asl ifodasini va o'ziga xos shaklini ko'rish imkonini beradi. Yuqorida aytilganlarning hammasi bemorning dunyoqarashi, uning his-tuyg'ulari, tajribalari, xavotirlari bilan bevosita aloqada bo'lib, mijozning muammolari borligini va sifatini ko'rsatuvchi qo'shimcha diagnostika ma'lumotlarini olish imkonini beradi.

Ikkinchi yoʻnalish, mijozlar mavzu yoki chizmalar, materiallar, asbob-uskunalar tanlashga taklif qilinadigan tuzilmaga ega boʻlmagan darsdir.

Ushbu uslubning yakuniy bosqichi mavzuni yoki hikoyani, ishlash uslubini, moddiy tanlashni va boshqalarni muhokama qilishdan iborat.

Art-terapevtik effektlarning etakchi usullaridan biri-Mandala uslubi, yaʼni markaz yoki doirani bildiradi. Mandala naqshlari nosimmetrik boʻlib, odatda maʼlum bir markazga ega boʻlgan doira hisoblanadi. Miqdorlar oʻzgarishi mumkin boʻlgan asosiy belgilar doira ichida koʻrsatiladi. Biroq, Mandalaning murakkab geometrik tuzilishida siz kvadrat kabi boshqa elementlarni topishingiz mumkin, ularda ovalar yoki egri chiziqlar, toʻrtburchaklar va uchburchaklarning har-xil turlari mavjud. Shunday qilib, mandala - shaxsning oʻz-oʻzidan ijodiy faoliyati natijasi boʻlishi mumkin yoki bu koʻrsatma boʻyicha chizilgan boʻlishi mumkin boʻlgan aylana shaklidir.

Doira ichida yozilgan rasmlar qadimgi sivilizatsiyalardan kelib chiqqan va zamonaviy dunyoda saqlanib kelinmoqda. Mandalalarning yumaloq oʻzgarishi har doim insoniyatga hamroh boʻlib boradi, masalan, doira xudolar va muqaddas qadimiy ibodatxonalarning koʻplab muqaddas obidalarining asosiy diqqatidir. Mandala tasvirlari turli xil etnik guruhlar va madaniyatlarda, masalan, turli meʼmoriy kompozitsiyalarda, Sibir shamonlarining dumlariga, labirintlar sxemalarida topilgan.

Qadim zamonlardan beri mandala dunyoqarashni va ruhiy uygʻunlikni shartli aks yettirishning ruhiy maʼnosini oladi. Insoniyat atrofida gillarning rasmlari yordamida jonni va ongni tinchlantirishga intuitiv ravishda oʻrganib, tabiatga yaqinlashish uchun imkon yaratdi.

K.Jung mandala gʻoyalari diqqat bilan oʻrganigan ilk Yevropa olimlaridan edi. «Memories, Dreams, Reflections» asarida 1916 yilda Mandalaning ilk tasvirlanganligi haqida soʻzlab berdi. Keyinchalik uning daftarida har kuni yangi mandalalarni sketched. Jung, har bir yangi suratning maʼlum bir vaqtning oʻzida uning maʼnaviy hayotini aks ettirishi haqida xulosa chiqardi. Keyinchalik u oʻzining «aqliy konvertatsiya»ni tuzatish uchun chizmalaridan foydalana boshladi. Oxir oqibat, Jung, Mandalaning badiiy terapiya usuli, insonning markaziga yoʻlda, oʻzining noyob tabiatini va oʻziga xosligini kashf qilish uchun bir xildir. U Mandala inson ruhiyatining dunyosining koʻrinadigan proektsiyasiz va shaxsning oʻzini ifodalaydigan juda kuchli bir ramz yekanligiga ishonadi.

Bugungi kunda sanʼat, antropologiya, arxeologiya, psixologiya va psixoterapiya sohasidagi koʻplab mutaxassislar mandala oʻrganishni davom ettirmoqda. Mandalalar bilan ishlash insonga «men» ongli va «men» ongsiz ravishda aloqani kuchaytirishga yordam beradi. Mandalalarni, ayniqsa inqirozli holatlarda tortish kerakligi, «men» ongsiz «ongli» men «men» ni himoya qilishga intiladi.

Art-terapiyada Mandala usuli ham bolalar va kattalar bilan ishlashda teng ravishda muvaffaqiyatli boʻladi. Yosh bolalar va oʻsmirlar bilan psixotuzatuv, rehabilitatsiya va rivojlanish amaliyotida mandala quyidagilar uchun ishlatilishi mumkin:

- hissiy holatlarni toʻgʻrilash ishi, xatti-harakatlar reaksiyalarini normallashtirish, masalan tayyor tayyorlangan mandala ranglarini boʻyash orqali;
- mavjud boʻlgan Emotsional holat va ruhiy holatni diagnostikasi, masalan, oq rangli tusni boʻyash;
- bolalarning guruhdagi munosabatlarini oʻrganish, masalan, guruh tarkibi yaratilgan guruhda individual mandala yaratish;
- muayyan muammoga duch keladigan diagnostika va tuzatuv ishlari, masalan, maktabni, bolaning atrofini, oilasini, «Men» tasvirini, doʻstligini va boshqalarni ramzlashtirgan doirani boʻyash orqali.

Bundan tashqari, art therapy Mandala usuli bolalar, oʻsmirlar va kattalar bilan davolanish,

diagnostika, reabilitatsiya, rivojlanish va terapevtik ishlarning boshqa sohalarida ham qo'llanilishi mumkin. Bunday joylar o'z-o'zini hurmat qilish, ichki muvozanat, o'z-o'zidan nazoratni yo'qotish, shaxsning resurslar holatini faollashtirish, depressiya, agressiya, yuqori sezuvchanlik yoki aleksitimi, fobiyalar, moslashishga yordam berish, shaxsiyat va yoshdagi inqirozlar, oilaviy va psixosomatik muammolar, jamoa qurilishi va boshqalar.

Xulosa qilib aytganda art-terapiya usullari yordamida o'quvchi yoshlarning hissiy holatlarni to'g'rilashda, xatti-harakatlar reaksiyalarini normallashtirishda, mavjud bo'lgan emotsional holat va ruhiy holatni diagnostika qilishda, o'quvchi yoshlarning guruhdagi munosabatlarini o'rganishda va muayyan muammoga duch keladigan diagnostika va tuzatuv ishlarida kabi yana bir nechta badiiy-estetik tafakkurini rivojlantiruvchi xususiyatlarni aniqlaydi va mavjud kamchilliklarni bartaraf etadi.

Bugungi kunda art-texnologiya usul va texnologiyalaridan foydalanib o'quvchi yoshlarning ta'lim-tarbiya ishlarini amalga oshirish

Adabiyotlar:

1. R. Ishmuxammedov "Innovatsion texnologiyalar yordamida ta'lim samaradorligini oshirish yo'llari" Toshkent-2004 y.
2. Abduxamidov S.M, "Boshlang'ich sinf o'quvchilarida ahloqiy fazilatlarini shakllantirish", "Maktab va hayot" jurnali ISSN 2010-5460, 2-son, 2019y, 17-bet.
3. Abduxamidov S.M, "Bolalar uchun art-terapiya usullarining imkoniyatlari". "Mug'allim hem uzliksiz bilimlendiriw" jurnali, № 2/1. Nukus: 2021-жыл, ISSN 2181-7138, 129-130-131-132-betlar.
4. Ishmuhamedov J. "Innovatsion texnologiyalar yordamida ta'lim samaradorligini oshirish yo'llari" -T.: TDPU, 2004-yil.
5. Hasanov R. "Maktabda tasviriy san'atni o'qitish metodikasi". -T.: "Fan va texnologiya" 2004-yil
6. Abduxamidov S.M, "Ethical Issues In The Works Of Bahauddin Naqshbandi". International Journal of Reserch. ISSN: 2348-6848 Vol-5, Special issue-18. 2nd EdulIndex, International Conference on Science Changes the World held on 28-29 th June 2018 at Edupedia Publications Pvt Ltd, New Delhi in Association with www.tadqiqod.uz of the Republic of Uzbekistan. 96-97-98 pej.
7. Abduxamidov S.M, "San'at asarlari vositasida badiiy-estetik tafakkurni rivojlantirishning art-terapiya usullari". "mug'allim hem uzliksiz bilimlendiriw" jurnali, № 2/1. Nukus: 2021-жыл, ISSN 2181-7138, 64-65-66-betlar.
8. Abduxamidov S.M, "O'quvchilarda badiiy-estetik tafakkurini rivojlantirish-dolzarb pedagogik muammo sifatida". "Maktab va hayot" jurnali ISSN 2010-5460, 2-maxsus son, 2020y, 30-bet.
9. Hakimova M.F. Pedagogik texnologiyalar. O'quv qo'llanma. T.TDIU., 2013, 230 - bet
10. Abduxamidov S.M, "Methodology of improving independent learning skills of future fine art teachers (on the example of still life in colorful PAINTINGS)". International Journal of Psychosocial Rehabilitation, Vol 24, Issue 05, 2020. ISSN 1475-7192. DOI:10.37200/IJPR/V24I5/PR201880. Received: 18 Feb 2020/ Revised: 12 Mar 2020/ Accepted: 23 Mar 2020
11. Abduxamidov S.M, "Technologies for the development of artistic aesthetic thinking of students through art works". JournalNX. editor@journalnx.com, A Multidisciplinary Peer Reviewed Journal, Reserch for Revolution, ISSN №-2581-4230, Impact Factor-5.785. June – 2020. 684-687-betlar.
12. Abduxamidov S.M, "Инновацион технологииялар орқали таълим беришнинг психологик жиҳатлари". УзМУ ва Ломоносов номидаги Москва Давлат университети филиали ҳамкорлигида "актуальные проблемы Узбекитанской психологии" посвященной 75 – летию профессора Батыра Рахманкуловича Кадырова. (Научно-практической конференции), 2018 йил 377-378-379- бетлар. УДК 159.922.8(575.1)(063), ББК 88.53, К 43, ISBN 978-9943-4812-5-1, Н 34.
13. Киселова М.В. "Арт-технология в работе с детьми", Санкт-Петербург 2019г. УДК 159.9, ББК 88.4, К44.
14. Abduxamidov S.M, "San'at asarlari orqali umumiy o'rta ta'lim maktabi o'quvchilarining badiiy estetik tafakkurini rivojlantirish imkoniyatlari". (YITI)Toshkent shahridagi Yodju texnika instituti, "Innovatsion ta'lim: xalqaro tajribalar, muammo va echimlar" (Xalqaro Ilmiy-amaliy anjuman) no'plami, UDK 80,81,82, 821,161.1, 37.013., 2021 йил 21-aprel, 75-79-betlar.
15. Abduxamidov S.M, "Развитие художественно-эстетической образовательной установки для школьников - педагогических проблем". Ноучно-образовательный электронный журнал «ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА В ХХІ ВЕКЕ» Выпуск №21 (том 4), декабрь, 2021), 265-271-с.

16. Abduxamidov S.M. “Tasviriy san’atda tur, жанр ва оқимлар”, Ўзбекистон Республикаси адлия вазирлиги қошидаги интеллектуал мулк агентлиги. DGU 2020 0868, DGU 59858, 04.06.2020 yil. info@ima.uz. № ED-5-11. Mutaxasis N.A. Yakubov tomonidan berilgan.

17. Abduxamidov S.M. “Tasviriy va amaliy san’at (tasviriy san’at o’qitish metodikasi)”, O’zbekiston respublikasi, Oliy va o’rta maxsus ta’lim vazirligining 2020 yil 28 dekabrda 676-sonli buyrug’iga asosan 676-116-sonli Guvohnoma ro’yxatga olingan.

РЕЗЮМЕ

San’at asarlari vositasidan foydalangan holda o’quvchi yoshlarning badiiy-estetik tafakkurini rivojlanish, art-terapiya usullarining kelib chiqish tarixi, turlari, usul va uslublari, qo’llanilish xolarlari hamda namuna sifatida mandasa usuli haqida ma’lumot berilgan.

РЕЗЮМЕ

Информация о развитии художественно-эстетического мышления молодежи, истории возникновения, истоках, видах, методах и приемах арт-терапии, их применении и методе мандаса на примере с использованием средств искусства.

SUMMARY

Information on the development of artistic and aesthetic thinking of young people, the history, origins, types, methods and techniques of art therapy, their application and the method of mandasa as an example, using the means of art.

TA'LIM JARAYONINI BULUTLI XISOBLASH TEXNOLOGIYASI ASOSIDA TASHKIL ETISHNING PEDAGOGIK OMILLARI

Janabergenova S.J.

Nukus shahar 13-son umumta'lim maktab Matematika fani o'qituvchisi

Tayanch so'zlar: masofaviy ta'lim, bulutli texnologiyalar, axborot resurslari, Internet texnologiyalar.

Ключевые слова: дистанционное обучение, облачные технологии, информационные ресурсы, интернет-технологии.

Key words: distance learning, cloud technologies, information resources, Internet technologies.

Bulutli texnologiyalarda ishlash foydalanuvchilarning ishini unumli va xavfsiz tizimda ishlashni ta'minlanishiga qaratilgan. Ushbu texnologiyaning quyidagi imkoniyatlari mavjud:

- Foydalanuvchi uchun virtual muhitda ishlash imkoniyati yaratiladi.
- Foydalanuvchi o'ziga qulay bo'lgan tizimni mustaqil ravishda yaratishdan xalos etiladi.
- Foydalanuvchi tizimni yaratish va foydalanish xarajatlari sezilarli darajada kamayadi. Bu xizmatlarning 70 foiziga Internet orqali amalga oshirish natijasida erishiladi.
- Bulutli texnologiyalarning mobilligi natijasida foydalanuvchi undan dunyoning ixtiyoriy nuqtasida, istalgan paytda foydalanish imkoniga ega bo'ladi. Ushbu tizim filiallari mavjud bo'lgan korxonalar uchun qulaydir.

Bulutli texnologiyalarning axborotlarni sinxronizatsiyalash imkoniyati foydalanuvchiga tizimdagi o'zgartirilgan yoki yangi kiritilgan axborotlardan foydalanish imkoniyatini yaratadi. Bulutli texnologiyalardan Internetga bog'langan turli kompyuter, planshet, smartfon yoki android kabi vositalardan foydalanish mumkin.

- Bulutli tizimda axborot xavfsizligi doimiy ravishda, amalga oshiriladi, shuning uchun bu xavfsiz tizim doimo sizning xizmatlaringizda bo'ladi.
- Dasturning yangi versiyalari muntazam ravishda, yangilanib boradi, natijada siz yangi dasturlardan doimo ilova dasturlar kompyuterda yoki smartfonda